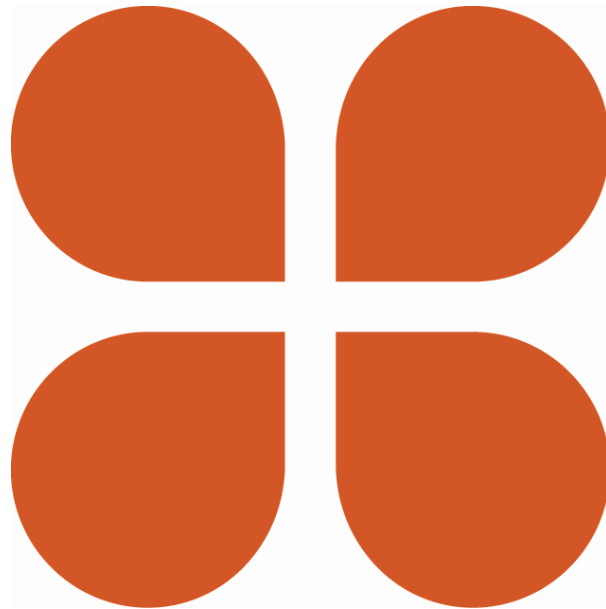

Runrapport från Riksantikvarieämbetet

Undersökning av ett runbleck från Sunnerby i Otterstads socken, Västergötland

Riksantikvarieämbetet 2014

Box 1114

621 22 Visby

www.raa.se

registrator@raa.se

Datum 2014-10-21
Dnr 3.5.1-03698-2014

Avdelning
Förvaltningsavdelningen

Enhet Kulturvårdsstöd

Författare Magnus Källström

Undersökning av ett runbleck från Sunnerby i Otterstads socken, Västergötland

Den 30 januari 2013 fick jag genom ett e-postmeddelande från Annelie Nitenberg vid Vänermuseet veta att ett runbleck hade påträffats 2012 i samband med en arkeologisk undersökning av en boplats vid Sunnerby i Otterstads sn på Kållandsö (Raä Otterstad 386). Fyndet hade gjorts med hjälp av metalldetektor i ett ploglager. Jag undersökte och dokumenterade blecket den 9 april 2013 hos Studio Västsvensk Konservering (SVK) i Göteborg innan det konserverades.

Blecket består av kopparlegering och är i sitt nuvarande skick 23 mm långt och 22–23 mm brett. Tjockleken uppgår till 0,8 mm. I den ena änden finns ett 3 mm stort upphängningshål, vilket är placerat 4 mm från kanten. Den andra änden är avbruten och det går därför inte avgöra hur stort blecket ursprungligen har varit. Upphängningshålet visar att det rör sig om en amulett. Blecket bär ristning på båda sidor och det är omöjligt att säga vilken sida som skall uppfattas som »framsida». Jag har dock valt att betrakta den sida där det bevarade tecknet upptar hela skriftytan som sida A. På båda sidor har delar av ytskiktet fallit bort och ristningen är därför skadad.

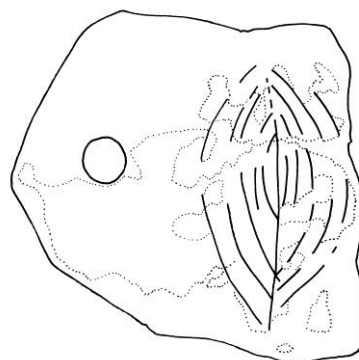

Fig. 1. Runblecket från Sunnerby, sida A. Foto Robert Bernhoft, Vänermuseet, samt renritning av Magnus Källström.

Sida A:

På denna sida finns endast ett enda tecken, som består av en lodrät huvudstav med ett antal bågformiga bistavar på ömse sidor. Tecknet har ursprungligen varit minst 18 mm högt, men är numera defekt i toppen. Överskärningar mellan linjerna

visar att det är ristat med upphängningshålet vänt åt vänster. Det aktuella tecknet har 5 bågar på vänster sida, varav flera skär över den lodräta staven i mitten. Den fjärde bågen från toppen har dock inte dragits hela vägen in mot denna stav. Tecknet har även 5 bågar till höger, men utrymmet och skadorna skulle kunna tillåta en sjätte. Spår av någon sådan kan dock inte upptäckas. Avståndet från den femte bågen till den avbrutna kanten är mindre än 1 mm.

Fig. 2. Runblecket från Sunnerby, sida B. Foto Robert Bernhoft, Vänermuseet, samt renritning av Magnus Källström.

Sida B:

Ristningen på denna sida är delvis svårt skadad genom att stora delar av ytskiktet har fallit bort. Den utgörs av två rader med runor, som åtskiljs i mitten av ett par vågräta linjer ristade med ett millimeterstort mellanrum. Till vänster om upphängningshålet finns dessutom tre lodräta linjer. Den första är fullständigt bevarad, medan den andra har ett litet avbrott på mitten på grund av en skada kring upphängningshålet. Den tredje har ett större avbrott och skulle kunna vara rester av två runor, men troligast är att den liksom de två föregående linjerna endast har en dekorativ funktion.

I den övre raden finns fyra fullständiga tecken samt rester av ett femte. Den första runan utgörs av en rak huvudstav med en båge på varje sida, som skär över staven nedtill. Runa 2 har två bågar på vardera sidan. De inre är något osymmetriska. Runan är svagare upptill och den yttre högra bågen är något skadad upptill. Runa 3 har av allt att döma 3 bågar på varje sida. Av den inre till höger ses dock endast ett kort stycke upptill. Runa 4 har formen 𐌹 . De kryssformiga bistavarna korsar varandra strax till höger om huvudstaven. Bistaven snett nedåt vänster har ristats efter den som går snett nedåt höger. Runa 5 utgörs

av en svag bågböjd bistav intill brottkanten. Den kan exempelvis ha utgjort den vänstra bistaven i en **ᚱ**-runa (ᚱ). Några spår av en eventuell huvudstav finns inte bevarade.

Även i rad 2 finns rester av fem tecken. Platsen för runa 6 är helt avflagrad, men delar av en huvudstav kan iaktas i botten av flagringen. Hur runan ursprungligen har sett ut går inte att avgöra, men möjligen finns spår som kan tyda på ett kryss upptill på huvudstaven. På platsen för runa 7 är ytan endast bevarad upptill. Här ses toppen av en huvudstav samt en bistav snett uppåt höger som i **k**. Större delen av huvudstaven kan ses i botten av skadan och troligen finns nedtill också en bistav snett nedåt höger. Runa 8 är mycket svår att bestämma. Den består av en något bakåtlutad huvudstav, som saknar toppen och som är genombruten av en skada nedtill. Runan har nedtill en kort bistav snett nedåt höger, som går ned till kanten av blecket. Runa 9 ska möjligen uppfattas som en bakåtlutad **f**-runa med raka bistavar i brant vinkel. Runan är skadad på mitten. Av runa 10 ser man större delen av en huvudstav, där dock basen saknas och där det finns en skada strax nedanför toppen. Från toppen utgår en bistav i brant vinkel snett nedåt höger. Runan är av allt att döma **l**. Därefter finns inga spår av ytterligare runor bevarade.

Eftersom de flesta av tecknen har ett ovanligt utseende går det inte att ge någon sammanhängande läsning, utan endast ett par tecken kan identifieras:

A: -...
 B: -----...
 ---fl...

Trots att inskriften inte går att tolka är de teckenformer som förekommer på amuletten av stort intresse. Flera av dem har nämligen en direkt motsvarighet på en bronsamulett från Roskilde i Danmark (DR 246, se fig. 3 nedan).

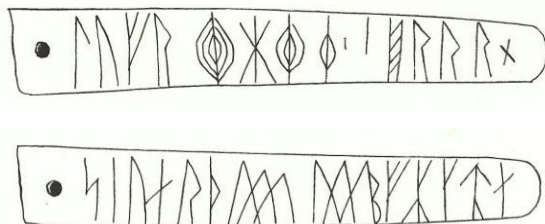

Fig. 3. Bronsamuletten från Roskilde (DR 246). Efter teckning i Danmarks runeindskrifter (1941–42).

De tre första tecknen i rad 1 på B-sidan på Sunnerbyamuletten skulle teoretiskt sett kunna vara lönnrunor, som följer ett välkänt system. Detta bygger på uppdelningen av runraden i tre ätter, vilka skall räknas baklänges: 3. **fupork** 2. **hnia** 1. **tbmla**, samt på de enskilda runornas placering inom respektive ätt. Om båglinjerna till vänster antas svara mot ätterna och de till höger mot runans placering inom ätten skulle de tre runorna på Sunnerbyblecket kunna utläsas som 1:1 **t** 2:2 **n** 3:3 **p**, vilket dock inte ger någon språklig mening.

Att tecknen är symmetriska och antalet båglinjer successivt ökar från en till tre kan samtidigt tyda på att det inte rör sig om detta system. På Roskildeamuletten uppträder tecknen i en annan ordning, men de ger samtidigt ingen omedelbar mening om man prövar att läsa dem med det ovan nämnda lönnrunesystemet: 3:3 **p h(?)** 2:2 **n** 1:1 **t**. Det är därför troligare att de i detta sammanhang har en annan betydelse. Kanske rör det sig om en lönnskrift där teckenformerna är helt godtyckligt valda eller också har avsikten bara varit att i något magiskt syfte skapa svårbegripliga runor.

Det står dock klart att Sunnerbybleckets runor tillhör samma tradition som den som möter på Roskildeamuletten och inskriften ger därför ett viktigt tillskott till vår kunskap om användningen av denna typ av runor.

Att ge en datering av inskriften utifrån runformerna är mycket svårt, men det verkar troligast att den hör hemma i ett vikingatida eller tidigmedeltida sammanhang. För detta talar också det faktum att amuletten är av en kopparlegering och inte av bly som är det vanligaste materialet i de rent medeltida runblecken. Inte heller Roskildeamuletten har någon arkeologisk datering, men antas i *Danmarks runeindskrifter* (1941–42 sp. 297) vara medeltida, vilket nog inte är helt givet. Rikke Steenholt Olsen, som nyligen har behandlat denna amulett, har med tvekan föreslagit en datering till den andra hälften av 1000-talet eller senare (se R. Steenholt Olsen, *Fra biarghrúnar til Ave sanctissima Maria. Studier i danske runeindskrifter fra middelalderen* (2007), s. 98).

Stockholm 2014-10-21

Magnus Källström
Docent, runolog

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIÉÄMBETET

Kopia till:

Annelie Nitenberg, Vänermuseet

Inger Nyström Godfrey och Ebba Phillips, Studio Västsvensk Konservering,
Göteborg